

III Міжнародна науково-практична конференція молодих учених та студентів «Філософські виміри техніки» (PDT-2022)

Піднесення Острога розпочинається з 1574 р., коли князь Василь-Костянтин Острозький переніс сюди з Дубна головну адміністрацію своїх володінь. Це стало поштовхом до переміщення в Остріг освічених урядників та кліриків зі свити князя. Були й інші чинники, які сприяли перетворенню Острога на культурний осередок. Місто було другим титулярним центром єпархії Східної Волині, а навколо міста знаходилися багаті православні монастирі з ченцями-книжниками, які мали зв'язки з монастирями Балкан і Близького Сходу.

Поява Острозького вченого осередку збіглася у часі з першими наслідками впровадження рішень Тридентського собору (1544-1763), який ухвалив радикальну програму реформ для зміцнення Римо-Католицької Церкви. Так, у 1564 р. у Речі Посполитій починають діяльність єзуїти, створюються перші єзуїтські колегії. На хвилі цих новацій у 1574 р. тодішнім ректором Віленської єзуїтської колегії Петром Скаргою був написаний трактат «Про єдність Божої Церкви під одним Пастирем». Присвячуючи книгу Василеві-Костянтину Острозькому, Скарга обґрунтовував потребу з'єднання «істинної» (Римо-Католицької) і «хибної» (Грецької) Церков. Щоб підкреслити нелад, який панує в останній, Скарга особливо наголосив на неосвіченості православного кліру.

У відповідь на це з 1576 р. на кошти князів Острозьких почав діяти потужний науково-видавничий заклад в Острозі. Його початкова мета була цілком конкретною: підготувати випуск першої друкованої Біблії по церковнослов'янському і тим самим утвердити престиж «словенської» мови нарівні з визнаними сакральними мовами – єврейською, грецькою та латиною. Біблія, звірена за кількома авторитетними списками, у тому числі з грецьким – із Ватикану, отриманим від Папи, вийшла в світ 12 серпня 1581 р. Ця книга із поліграфічного боку є визнаним шедевром слов'янського книгодрукування, а текстологічно й донині вважається канонічною. Поза тим, продукція Острозької друкарні, що діяла з 1578 по 1612 р., видаючи літургійну та патристичну літературу і твори членів вченого гуртка, не зовсім вписується у програмні засади, на яких виникла. Із 28 відомих сьогодні позицій, випущених тут, лише 14 церковнослов'янських; 6 складається з мішаних текстів – церковнослов'янських і «простих», тобто написаних книжною староукраїнською.

Робота вчених в Острозі була в суті своїй історико-філологічними дослідженнями богословського напрямку, що спрямовувалися на виправлення зіпсованих переписувачами місць, текстологічні розшуки й порівняння, переклад із грецької та коментування східнохристиянської патристики. Тому сучасники й застосовували до Острозького вченого осередку назву «академія», якою у X – XI ст. традиційно іменували наукові товариства. Інколи це поняття вживали узагальнено, маючи на увазі як вчених, так і школу, яка тут функціонувала. Школа функціонувала як установа, яка готувала кадри для «академії», а також надавала безкоштовну освіту дітям княжих васалів та клієнтів, і проіснувала до 1636 р.

Т. Подсаднюк

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ФОТОГРАФІЇ

Т. Podsadniuk

FROM THE HISTORY OF UKRAINIAN PHOTOGRAPHY

Поява фотографії у світі відноситься до першої половини XIX століття. Її винахід пов'язаний з результатом технічного прогресу, новими науковими відкриттями у хімії, фізиці, оптиці. З того часу фотографія стала невід'ємним елементом нашого повсякденного життя. Відразу ж після своєї появи фотографія отримала широке застосування в різноманітних сферах людського життя – політиці, науці, культурі, мистецтві. Саме завдяки використанню фотографії було здійснено багато відкриттів у різних галузях людського знання.

III Міжнародна науково-практична конференція молодих учених та студентів «Філософські виміри техніки» (PDT-2022)

Фотографія (в буквальному перекладі з грецької – «світлопис») являє собою сукупність процесів і способів отримання зображень на світлочутливих матеріалах дією на них світла і подальшої хімічної обробки [1]. Винайдення фотографії стало результатом праці винахідників багатьох поколінь з різних країн світу. Однією з передумов винайдення фотографії стала камера-обскура (темна кімната), властивість якої полягає в тому, що промінь сонця, проникаючи в неї крізь невеликий отвір, залишає на площині світловий малюнок предметів зовнішнього світу. Ця властивість було відома ще давньогрецькому мислителю Арістотелю в IV столітті до н.е. Іншою передумовою стало винайдення окулярів в XIII столітті. В результаті камера-обскура була забезпечена двоопуклою лінзою і використовувалася для механічної замальовки предметів зовнішнього світу. Однак вирішальною передумовою стали досягнення в галузі хімії. У XVIII столітті була виявлена чутливість до світла розчинів солей заліза і солей бромю, а на початку XIX століття було відкрито основний закон фотохімії, відповідно до якого на речовину можуть хімічно діяти тільки ті промені, які цією речовиною поглинаються. Перше в світі фотографічне зображення вдалося зробити французькому винахіднику Жозефу Нісефору Ньєпсу в 1826 році, який і створив перший фотографічний апарат [2].

Офіційною датою винаходу фотографії став день 7 січня 1839 року, коли відомий французький фізик і астроном Домінік Франсуа Араго доповів на засіданні Паризької Академії наук загальні принципи дагеротипії – способу отримання стійкого зображення в камері-обскури, винайденій Луї Жак Манде Дагером у 1835 році. Д. Араго ознайомив членів Академії з першим фотографічним процесом і дав фізичне пояснення принципу утворення прихованого зображення. У серпні 1839 року було опубліковано технічний опис дагеротипії, і з цього часу фотографічний процес став надбанням людства [3], а 7 січня почали відзначати як день народження фотографії. Одразу після офіційного оприлюднення методу дагеротипії фотографія набула широкого розповсюдження в Європі.

Україна не стала винятком і також була залучена до світового процесу розвитку фотографії. Фотографування розвивалася в Україні різними шляхами, оскільки українські землі були поділені між двома імперіями. Це обумовило певну різницю у цілях фотографічних товариств, у технологіях, техніці та суспільній ролі фотографії в Україні. Фотографія з'явилася в Україні влітку 1839 року (Львів, Я. Глойзнер). Професор анатомії Львівського університету, чех за походженням, Йозеф Беррес (1796-1844) проводив численні дослідження з друком відбитків із дагеротипів за методикою офорту. У квітні 1840 року він описав свій винахід у «Віденській газеті», а пізніше, у липні 1840 року, видав у Відні окрему брошуру [3].

В Наддніпрянщину фотографію принесли в 1840-х роках іноземні фотографи, учасники щорічних міжнародних київських ярмарків – «Контрактів», які часто залишалися в місті. Першими фотографами-поселенцями були французи Жак і Шарль-Поль Гербст, останній відкрив у Києві дагеротипну студію. Згодом ініціативу перехопили місцеві поціновувачі нових технологій. В першій половині 1840-х років перші фотографи з'явилися в Одесі, у 1851 році – в Харкові та інших українських містах [4]. Перше фотоательє в Харкові відкрив у 1858 р. купець Василь Досекін, а у 1880-90-х роках в місті діяло понад 30 фотоальє. Серед відомих харківських фотографів можна назвати М. Іваницького, А. Скассі, М. Лещинського та інших, які отримали визнання не лише в Україні, а й представляли український світлопис на фотовиставках у Європі. Перші фотостудії у Миколаєві виникли у 1868 році. Їх власниками були Фрідріх Францович Дюрнбек та Микола Короєдов [3].

У другій половині XIX ст. відбувалося створення вітчизняної мережі професійних фотоустанов. Окрім звичайної побутової зйомки портрету та пейзажу, з'явилися паростки документальної та наукової фотографії. Підтвердженням цього є праці чернігівського митця А. Муренка (1837-1875) «Від Оренбурга через Хиву до Бухари» та «Світлопис підпоручника А. Муренка». З'явилась і вітчизняна фотолітература. Так, одеський майстер Й. Мигурський написав перший в Україні «Практичний підручник з фотографії та новітніх удосконалень і

III Міжнародна науково-практична конференція молодих учених та студентів «Філософські виміри техніки» (PDT-2022)

застосувань» (1859), а Харківський професор М. Бекетов – «Розвиток та сучасний стан світлопису» (1865). Набула актуальності й фотоосвіта – ще 1863 року Й. Мигурський почав викладати теорію і практику мистецтва, намагався створити фотоінститут, але одержав відмову від губернатора [4]. Піонерами української фотографії на території західноукраїнських земель в другій половині XIX століття були А. Карпюк, В. Шухевич – у Львові, С. Дмоховський, Є Любович у Перемишлі, Ф. Величко в Станіславові (Івано-Франківськ) [5, 6].

Поступово в Україні запроваджуються виставкові заходи. Перша фотовиставка відбулася в 1867 році у Києві, посприявши активізації творчості фотолюбителів-початківців. Українські фотомайстри брали участь та перемагали на європейських фотовиставках: харків'янин В. Досєкін у Берліні (1865); львів'янин Є. Тшемеський одержав нагороди в Парижі (1871) та Відні (1873). Плідно працювали й одесити, особливо Р. Фреодорович (Афіни, 1875), Ж. Рауль (Париж, 1878), Б. Готліб (Женева, 1880), В. Чеховський («Британська та західно-англійська аматорська асоціація», 1880). Відзначились також киянин Ф. де Мезер (Париж, 1878, 1880) та полтавчанин Й. Хмелевський (Брюссель, 1883) [3].

Отже, у 1840-1890-х роках у світі та в Україні відбулися істотні зрушення у розвитку фотографії. Почали послуговуватися фотоплівкою, використовувати портативні фотоапарати; стрімко розвивалося промислове виробництво фототоварів, з'явилися ефективні джерела штучного освітлення тощо. Цікавість до фотографії, її доступність сприяли випуску спеціальної літератури, розвитку фотоосвіти та оформленню мережі професійних фотоустанов. Перша половина XIX ст. стала періодом зародження, становлення та стрімкого розвитку вітчизняної фотографії, яка на рубежі століть досягла великих здобутків.

Література

1. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/fotoghrafija>
2. Ларьков Н.С. Документознавство. М.: АСТ Схід-Захід. 1999. 72 с.
3. Groushitska, I. V. (2021). The development of photography in Ukraine (1839 – I half of XX century). Zaporizhzhia Historical Review, 1(41), 285-291. URL: <https://istznu.org/index.php/journal/article/view/1252>
4. Трачун О. Золотий вік української фотографії. URL: <https://primetour.ua/uk/company/articles/1.html>
5. Фотографія в Україні. URL: <https://uk.wikipedia.org>
6. Федотова О.О. Становлення та розвиток фотографії на українських землях у дорадянський період. «Topical issues of the development of modern science». Abstracts of VII International Scientific and Practical Conference Sofia, Bulgaria, 11-13 March 2020. С. 435-440.

Т. Подсаднюк, А. Криськов, докт. істор. наук, проф.

Тернопільський національний технічний університет ім. Івана Пулюя, Україна

БІБЛІОТЕКИ СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ

T. Podsadniuk, A. Kryskov, Dr., Prof.

THE LIBRARIES OF THE ANCIENT EAST

Перші згадки про існування бібліотек відносяться до часу розквіту культур народів Дворіччя (Передня Азія), які мешкали на території сучасного Іраку, а, зокрема, до часу існування держави Шумер. Найдавніші тексти, написані малюнковими мнемонічними знаками, датуються приблизно 3000 р. до н. е. Але лише через шість століть, близько 2400 р. до н. е., письмо перетворилося з системи власне нагадувальних знаків у впорядковану систему передачі мовної інформації у часі та просторі.